

agriculturii în Europa concomitent cu diferențierea principalelor limbi indoeuropene cunoscute. Modelul acesta, care se seamănă uimitor cu teoria ondulatorie a luminii a lui Huygens, se poate de fapt înscrie în modelul arborelui genealogic, prin ipoteza existenței unei vetre de origine (*Urheimat*) în Anatolia și a unei limbi „proto-indoeuropene”. Renfrew se depărtează de acest model doar prin renunțarea la teoriile migraționiste agreeate până de curând pentru explicarea dispersiei limbilor indoeuropene. Fiind în primul rând arheolog, Renfrew nu se împacă cu ideea că arheologia nu are nici un cuvânt de spus (cel puțin deocamdată) în rezolvarea așa-zisei probleme indoeuropene. Din numeroasele modele propuse în capitolul 6, autorul alege pe acela în care arheologia poate aduce și ea argumente. Dar și acesta rămâne doar un model care are același grad de probabilitate ca și celelalte.

De două secole lingviștii și arheologii propun ipoteze pentru localizarea unui centru de origine de unde prin anumite procese o limbă „proto-indoeuropeană” s-a răspândit în zonele în care mai târziu sunt atestate limbile acestei familii. Poate este momentul să se acorde o mai mare atenție modelului structuralist propus de Trubetskoi, potrivit căruia nu există *Urheimat*,

Urvolk sau *Ursprache*. În acest caz arheologia s-ar putea ocupa doar de problemele specifice, enunțate la noi de Ion Nestor încă din 1937², rezultatele ei nemaifiind astfel viciate, cum este uneori cazul pentru perioade întregi, ca de pildă așa-zisa „perioadă de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului”.

Meritul cărții lui Renfrew nu constă în soluția pe care o propune pentru dezlegarea „enigmei indoeuropene”. El se regăsește în problemele pe care le pune și, mai ales, în critica adusă mai vechilor ipoteze, ca și în încercarea de a demonta unele mituri istoriografice (cum ar fi schema tripartită a societății și religiei indoeuropene, teoria „Kurgan”, caracterul pastoral al economiei primilor indoeuropeni), cu consecințe interesante și pentru interpretările agreeate în prezent de arheologia românească pentru unele aspecte ale preistoriei spațiului de la nord de Dunăre.

Ilustrația lucrării, sugestiv structurată, este preluată în cea mai mare parte de la diferiți alți autori. Predomină schemele explicative ale unor modele de interpretare, vădind predilecția autorului pentru așa numita „New Archaeology”, la modă astăzi printre arheologii anglo-saxoni.

Sorin Oanță

VASILE URSACHI, *Zargidava. Cetatea dacică de la Brad*, Bibliotheca thracologica X, București, 1995, 590 p.

Așteptată cu mult interes, monografia marii așezări geto-dace de tip *dava* (termen de preferat celui de *cetate*, folosit în titlu) prezintă rezultatele săpăturilor din anii 1963–1984. Descoperirile ulterioare sunt probabil rezervate pentru un viitor volum. Faptul că literatura apărută după anul 1984 (inclusiv publicațiile lui V. Ursachi relative la *dava* de la Brad) nu este citată în acest prim volum arată că manuscrisul încheiat cu peste un deceniu în urmă nu a mai fost actualizat în vederea tiparului și face ca lucrarea să prezinte un stadiu într-o anumită măsură depășit al cercetărilor. Cantitatea

imensă de material documentar inedit pusă aici în circulație compensează însă desigur această lipsă.

Volumul este structurat în opt capitole: I. Introducere (p. 9–16), II. Așezarea geto-dacică (p. 17–98), III. Sistemul de fortificații (p. 99–111), IV. Inventarul așezării (p. 113–252), V. Necropola (p. 253–268); VI. Cronologie (p. 269–279), VII. Apartenența etnică (p. 280–282), VIII. Concluzii (p. 283–312). Cele 1345 note sunt tipărite la sfârșitul textului (p. 313–362), fapt ce îngreuiază consultarea, și sunt urmate de rezumatul și explicația figurilor în

² I. Nestor, *Sabia de la Boiu. Contribuție la studiul primelor săbii cu limbă la mâner din Europa Centrală*. Sargetia 1. 1937. p. 1–2.

limba franceză (p. 363–397). Ilustrația se compune din 33 figuri în text (toate fiind planuri și/sau profile de secțiuni sau de complexe) și din 364 planșe grupate în afara textului, adesea câte două pe o pagină (p. 398–590). Planșele cu desene sunt de foarte bună calitate, în timp ce la cele cu fotografii calitatea reproducerii lasă adesea de dorit. În legătură cu ilustrația mai trebuie făcută observația că, exceptând inventarele din tumuli și din gropile cu schelete umane (pl. 335–342, 355–364), s-a optat pentru gruparea materialului pe planșe după criteriul funcțional și tipologic: unelte și ustensile (pl. 1–44, 220–243), arme și echipament militar (pl. 45–50, 244–248), olărie (pl. 51–202, 249–327), podoabe și piese de port (pl. 203–211, 328–333), monede (pl. 334). Datorită acestui sistem, deși în legenda planșelor cu desene se indică nivelul, groapa, bordeiul sau locuința de unde provin, regruparea pieselor, respectiv a desenelor pe complexe pune pe cititor în fața unei sarcini ingrate. Împrejurarea că în fiecare secțiune complexe au fost numerotate de la început (1, 2, 3...) și că, la descrierea lor (p. 28–94), pentru inventar nu există niciodată trimitere la planșe face ca identificarea pieselor pe complexe să fie într-adevăr imposibilă. Datele care mai pot fi eventual culese din capitolul de tipologie (IV) nu schimbă din păcate această situație. Ar mai fi de adăugat faptul că pe planul general al săpăturilor (fig. 1) nu sunt trecute indicativele celor mai multe dintre secțiuni, iar pe planurile și profilele secțiunilor (de ex. la fig. 2, 4–6, 25, 27 etc.) adesea gropile și locuințele nu sunt

numerotate, deci sunt neidentificabile.

În ciuda acestor dificultăți, monografia are meritul de a documenta extraordinara bogăție a inventarului mobil, autohton și de import, al unei dave din perioada clasică. Prin săpăturile îndelungate conduse de V. Ursachi, aici au fost aduse la lumină structuri de arhitectură civilă, militară și religioasă până acum necunoscute în răsăritul Daciei. La fel de importante sunt complexe de caracter funerar cercetate la Brad, chiar dacă nu toate pot fi considerate morminte în adevăratul sens al cuvântului. În legătură cu cronologia, autorul rămâne la ideea unei viețuiri neîntrerupte din sec. IV a.Chr. până la începutul sec. II e.n., ilustrată prin succesiunea a patru niveluri distincte (I–IV). Existența unui nivel (II) databil în sec. III–II a.Chr. rămâne însă greu de dovedit în absența unor indicatori cronologici, precum fibulele, amforele ștampilate sau monedele, care să aparțină în chip cert acestui interval de timp. Mai curând, între nivelul timpuriu (din sec. IV–III a.Chr.) și masiva depunere din epoca clasică (care, judecând după fibule, nu este mai veche decât sec. I a.Chr.) există un hiatus cronologic de circa un secol. Astfel de întreruperi de locuire s-au putut constata, de altfel, și în alte situri importante din Dacia, precum Tinosu, Piscu Crăsani, Cărlomănești, Pleașov, Răcătău, Pecica etc. Oricum ar fi, prin publicarea monografică a descoperirilor de la Brad cunoașterea civilizației oppidane a geto-dacilor va beneficia de o bază documentară sensibil sporită.

Mircea Babeș

VJAČESLAV KOTIGOROŠKO, *Ținuturile Tisei superioare în veacurile III î.e.n. – IV e.n. (Perioadele La Tène și romană)*, Bibliotheca thracologica XI, București, 1995, 338 p.

Prin „ținuturile Tisei superioare” autorul înțelege în principal regiunile străbătute de afluenții de pe dreapta ai Tisei, de la origini până la Hornad, încadrate în Regiunea Transcarpatică (Zakarpatskaja obl.) a Ucrainei și în Slovacia de est, precum și cele dintre Tisa și Crasna, din extremul nord-est al Ungariei și din județele românești Satu Mare și Maramureș. Cadrul temporal anunțat în titlu este subdivizat în trei secvențe cronologice: sec. III–I î.e.n., sec. I î.e.n.

–I e.n. și sec. II–IV e.n., cărora le corespund cele trei capitole principale ale lucrării: I. Cultura La Tène (p. 33–66), II. Antichitățile culturii dacice (p. 67–108) și III. Culturile din perioada romană (p. 109–165). În cuprinsul fiecăruia dintre aceste capitole sunt tratate Complexele (1), se face Analiza materialelor (2) și se discută în detaliu Cronologia și periodizarea (3). Analiza se face de fiecare dată într-o schemă culturală unică, deși în spațiul dat au conviețuit